

มุมมองสตรีนิยม
กับการทำงานภาคประชาชน :
บทเรียนจากภาคสนาม

วิสุทธิ์ เหล็กสมบูรณ์
Wisut Leksombun

นักวิชาการอิสระ
Independent Scholar

Received: 6th February 2020

Revised: 14th April 2020

Accepted: 14th May 2020

แรกสุด ต้องบอกกับท่านผู้อ่านก่อนครับว่า ที่อ่านอยู่นี้อาจจะไม่ใช่บทความวิชาการที่เน้นการโต้แย้ง วิพากษ์หักล้างทฤษฎีเหมือนอย่างที่พบเห็นในหนังสือวิชาการเพมินิสต์ทั่วไป ซึ่งตรงจุดนั้น ส่วนตัวผมคิดว่าผู้อ่านคงหามาศึกษาได้ไม่ยาก นักศึกษาเองก็คงเรียนจาก course work ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้นะครับ แต่ที่เขียนต่อไปจากนี้ เป็นสิ่งที่กลั่นและกรองจากประสบการณ์การนำเอาหลักคิดของสตรีนิยมไปปรับใช้ในการทำงานพัฒนาสตรีในชุมชนจริง ซึ่งจริงอยู่มันอาจจะเป็นประสบการณ์เชิงอัตวิสัย (แถมคนเขียนยังเป็นผู้ชายด้วยนะ) แต่เชื่อว่าประสบการณ์เหล่านี้ น่าจะมีประโยชน์ต่อคนในวงการ รวมถึงคนรุ่นใหม่ที่สนใจเอาแนวคิดทฤษฎีสตรีนิยมไปใช้พัฒนาสังคมร่วมสมัยอยู่บ้าง

และเนื่องจากบทความนี้มุ่งถ่ายทอดเรื่องราวประสบการณ์การประยุกต์ใช้แนวคิดสตรีนิยมในการทำงานเชิงพื้นที่ภาคสนาม (gender fieldwork) ในงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่าน รวมถึงถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของผู้คนที่เกี่ยวข้องในงานต่าง ๆ ของผม เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจ เห็นภาพ เกิดความหวัง และแรงบันดาลใจ เห็นคุณค่าและความหมายที่เป็นไปได้จริงในการนำเอาแนวคิดสตรีนิยมไปใช้ ผมจึงเลือกใช้กลวิธีเขียนแบบเล่าเรื่อง (story telling) ซึ่งตอบโจทย์นี้ได้มากกว่าการเขียนเชิงวิชาการทั่วไปที่ใช้ภาษาเขียนแบบราชการ ที่แยกส่วนระหว่างข้อเท็จจริงกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้คน แยกส่วนระหว่างผู้อ่านกับผู้เขียน ผู้รู้กับสิ่งที่รู้ ซึ่งตรงนี้อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์เองก็พยายามจะลบเส้นแบ่งแห่งทวิภาวะนี้ โดยบอกว่า การเขียนงานวิชาการหรือตามแบบแผนราชการแบบจารีตมันเป็นวิธีเขียนที่ผู้ชายสร้างขึ้น เป็นการสะท้อนภาพอำนาจผู้ชายเป็นใหญ่ผ่านการวางกฎเกณฑ์การใช้ภาษา ว่าอะไรถูกอะไรผิด ภาษาแบบไหนใช้ได้ไม่ได้ และแน่นอนว่าภาษาแบบไม่เป็นทางการหรือเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่มีถ่ายทอดโดยชาวบ้าน และผู้หญิงจะถูกเบียดขับออกไป มีการโต้แย้งในประเด็นนี้มากมายนะครับ ท่านที่สนใจสามารถหาอ่านเพิ่มเติมได้จากบทความที่ผมเขียนไว้เรื่อง การเขียนงานทางมานุษยวิทยากับการศึกษา ความเป็นจริงทางสังคม: มุมมองจากสตรีนิยม¹ แต่ผมไม่ขอกล่าวถึงตรงนี้ให้บทความมันยาวเกินไปนัก อยากพุ่งเป้าไปที่ประสบการณ์ตรงในพื้นที่ซึ่งผู้อ่านและสังคมเราจะได้ประโยชน์และอรรถรสมากกว่า

ผมเขียนบทความนี้โดยปรับปรุงเนื้อหาจากบทบรรยายที่ผมไปนำเสนอไว้ในเวทีสัมมนาวิชาการ “สตรีนิยมจากมุมมองและประสบการณ์ของอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์” เพื่อระลึกถึงอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ และเนื่องในโอกาสเดือนสตรีสากล 2562 ที่จัดขึ้นเมื่อวันพุธที่ 13 มีนาคม 2562 ที่ศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

¹ การเขียนงานทางมานุษยวิทยากับการศึกษา ความเป็นจริงทางสังคม: มุมมองจากสตรีนิยม โดย วิสวทธิ์ เหล็กสมบูรณ์ ใน ทะลุกรอบคิดของทฤษฎี อานันท์ กาญจนพันธุ์ บรรณาธิการ กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546.

จากวันนั้นถึงวันนี้ ผ่านไปเกือบหนึ่งปี ผมก็ขอถือโอกาสเดียวกันนี้ เขียนบทความ เพื่อเป็นการบูชาครูและระลึกถึงอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการ ด้าน “มานุษยวิทยาสตรีนิยม” (Gender Anthropology) ให้กับผมทั้งยังเป็นທີ່ปรึกษา วิทยานิพนธ์และงานวิจัยด้านสตรีกับการพัฒนาชุมชนอีกหลายโครงการตามมา

สำหรับเรื่องของกระบวนการที่จะพูดต่อไปนี้อาจจะไม่เน้นที่สตรีโดด ๆ แบบ แยกส่วน หากแต่เป็นการบอกเล่าประสบการณ์ ในรูปแบบของการประยุกต์ค่อนข้างมาก เป็นการเล่าถึงกระบวนการทำงานเกือบยี่สิบปีที่ผมลงพื้นที่อยู่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งการใช้แนวคิดทฤษฎีสตรีนิยมนี้ไม่หายไปไหนนะครับ จริง ๆ แล้วมีการขับเคลื่อนอยู่ในพื้นที่ แต่ก็มิระยะและจังหวะของมัน ซึ่งการเขียนบทความครั้งนี้ผมคิดว่าน่าจะมิประโยชน์และก็ให้กำลังใจคนทำงานด้วย เพราะว่าสิ่งที่อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ถ่ายทอดมาให้พวก เรานั้น มันไหลเวียนกันอยู่เป็นนิเวศของงานในพื้นที่

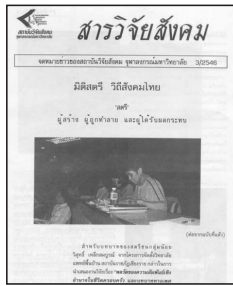
โดยหลัก ๆ ผมจะมีบทบาทเป็นนักวิชาการอิสระ อยู่ภาคประชาสังคมหลาย ส่วนครับ ภาครัฐก็อยู่ ไปช่วยเป็นที่ปรึกษาที่มิวิชาการอิสระ แต่ตอนนี้ หลัก ๆ ก็ทำงาน เป็นผู้ประสานงานโครงการพัฒนาไกลไกลการเข้าถึงบริการสุขภาพและสร้างเสริมสุขภาพ สตรีชาติพันธุ์ อำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งจะมีสตรีเข้าร่วมงานประมาณเก้า ชาติพันธุ์ เป็นงานที่เน้นพัฒนาระบบโรงพยาบาล การเข้าถึงสื่อชาติพันธุ์ และก็การเข้าถึง บริการทางการแพทย์ โดยการมีส่วนร่วมของสตรีและชุมชน อันนี้คืองานปัจจุบัน

ในบทบาทของการเป็นฟรีแลนซ์ ท่องยุทธภพมาก็มากมายหลายงาน ส่วนตัวผมก็ คิดว่ามีประสบการณ์หลายอย่างที่มีมิติสตรีนิยมข้างใน จึงอยากใช้ชีวิตของตนเองในเรื่องของ การพัฒนาภาคประชาชนที่เข้ามาเกือบยี่สิบปีนี้ มองย้อนกลับไปถือโอกาสทบทวนตนเอง ถือ เป็นจังหวะที่ได้สะท้อนมุมมองของตนเองในการพัฒนาว่า ที่ผ่านมาระเป็นอย่างไรบ้าง แม้จะพูด ถึงในเรื่องของตนเอง อธิบายคนเดียวแต่ก็จะพยายามยกระดับเป็นโครงสร้างนะครับ ขณะ เดียวกันก็อยากเชื่อเชิญให้ท่านผู้อ่านมองเห็นว่าไม่เฉพาะผู้หญิงเท่านั้นที่ทำงานเชิงรุกกับ ประเด็นสตรีนิยม แต่ผู้ชายก็สามารถทำงานนี้ได้ ส่วนจะทำอย่างไรบ้าง อันนี้เป็นกระบวนการ เป็นลักษณะเรียกว่า “วิธีคิดเชิงยุทธศาสตร์”

“วิธีคิดเชิงยุทธศาสตร์” ของผมนี้ ผมไม่ได้มองการทำงานเชิงประเด็นหรือ ISSUE BASED อย่างเดียว แต่มองยุทธศาสตร์การทำงานเชิงพื้นที่หรือ AREA BASED ควบคู่ไปด้วย การไปทำงานจริงเราจะมองเรื่องของ AREA BASED เป็นตัวตั้งและใช้ ISSUE BASED ผสม ผสานเข้าไปของการบูรณาการงาน บูรณาการคน บูรณาการงบประมาณ เพราะฉะนั้นการคิดเชิง ยุทธศาสตร์แบบบูรณาการเป็นหลักใหญ่ครับ

ช่วงที่หนึ่ง (ปี 2545-2548) นำความรู้ “วิทยานิพนธ์และงานวิจัยมือสอง” สู่อุตสาหกรรมและชุมชน

มาที่ช่วงแรก ผมอยากจะต้องชื่อว่าช่วง “วิทยานิพนธ์และงานวิจัยมือสอง” ช่วงนี้ย้อนมองตั้งแต่ ปี 2545-2548 ช่วงแรกสุดเลยคือปี 2545-2546 นี่คือช่วงเป็นมหาบัณฑิตจบใหม่ไฟแรง วิทยานิพนธ์เสร็จก็เอาความรู้จากวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยมือสองที่อ่านได้ลงพื้นที่ไป ช่วงวิทยานิพนธ์ใกล้เสร็จและเสร็จใหม่ ๆ ไปนำเสนอในเวทีวิชาการที่จุฬาบ้าง ธรรมศาสตร์บ้าง เราก็จะอธิบายเรื่องทฤษฎีในแนวทางของเราไป แต่เราไม่ค่อยเข้าใจพื้นที่ พอช่วงปี 2547-2548 เริ่มลงพื้นที่มากขึ้น ไปเจอโครงการนักวิจัยโปรแกรม THE UPLANDS ที่คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับมหาวิทยาลัยไฮเนนฮาม เยอร์มัน (University of Hohenheim) เขาต้องการผู้ช่วยนักวิจัยด้านสังคมศาสตร์ ประจำพื้นที่ภาคสนามอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผมได้รับคัดเลือกก็ลงไปทำงานในฐานะผู้ช่วยนักวิจัย แต่เป็นการมองสตรีและชุมชนอยู่ห่าง ๆ ไปเก็บภาพถ่ายเรื่องการมีส่วนร่วมของสตรีชาติพันธุ์ไทใหญ่ ลahu ลีซู ปกาเกอญอ ในการเมืองท้องถิ่นในชีวิตประจำวันในการเลือกตั้งและระบบเศรษฐกิจเข้าไปสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมมากนัก ลงพื้นที่เสร็จก็เขียนรายงานส่งให้อาจารย์ฝรั่งอ่าน อันนี้คือมุมมองปี 2545-2548 ซึ่งช่วงนั้นใช้ทฤษฎีเยอะมากในการทำงาน เราได้ส่วนมากจากวิทยานิพนธ์ของตนมาเป็นกรอบในการทำงาน แต่ส่วนหนึ่งได้มาจากการอ่านเอกสารวิชาการ วิจัยต่าง ๆ โดยรวม ๆ ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2545-2548 นี้ตนเองจะมุ่งนำความรู้แนวคิด สตรีนิยมจากวิทยานิพนธ์และงานวิจัยมือสองมาปรับใช้ในการศึกษาวิจัยพื้นที่ครับ

ภาพที่ 1 ตัวอย่างบทความวิชาการที่ไปนำเสนอในสถาบันวิชาการ และภาพจากการสังเกตการณ์ บทบาทสตรีชาติพันธุ์ในงานวิจัยภาคสนาม ที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ช่วงปี 2547-2548

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2549-2559 ระยะพักตัว บ่มเพาะแนวคิด วิจัยและพัฒนาพื้นที่

ช่วงที่ 2 คือช่วง 2549-2559 ช่วงนี้ผมเริ่มมีงานวิจัยของตัวเองเพิ่มขึ้น เพราะพอทำงานไป ๆ รู้สึกว่าความคิดมันตัน ก็ไปเสนอขอทุนวิจัยของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่น เข้ามาเป็นงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนในกรอบวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในเรื่องสิทธิเด็ก ผมก็เอากรอบในเรื่องสิทธิเด็กแบบสากลเป็นตัวตั้งในสี่ข้อที่ทางประชาคมโลกเขาว่าไว้ เราก็บูรณาการตามนั้นไป ซึ่งในเรื่องสิทธิเด็กก็เริ่มเห็นว่า เออ มันมีเด็กผู้หญิงด้วยนะ จากนั้นก็มีประเด็นงานเกี่ยวกับผู้หญิงเข้ามาเรื่อย ๆ ช่วงปี 2549-2559 นี้ก็ได้ทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับสตรีในพื้นที่ ประมาณ 6-7 ชื้นงาน เป็นโปรเจกต์เล็ก ๆ ครับ อาศัยความเป็นนักวิจัยอิสระ มีเครือข่ายรุ่นพี่ เครือข่ายเพื่อนพ้อง ประสานแหล่งทุนต่าง ๆ เข้ามาในชุมชน นอกจาก สกว. แล้วก็มีส่วนงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) แต่ที่ สวรส. นี้ค่อนข้างยากหน่อย งานวิจัยที่ได้ทุนรวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่ริ้วงานทั้งหลายเกือบทั้งหมดจบมาทางสายแพทย์และสาธารณสุข เขาไม่เข้าใจในเรื่องและกลวิธีการเล่าเรื่องแบบผู้หญิง ซึ่งเป็นสไตล์การเขียนงานวิชาการของผมแบบนี้

อีกส่วนหนึ่งที่ผมได้ทุนวิจัยมาก็มาจากกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งโชคดีที่มีอาจารย์หลาย ๆ ท่าน ที่เป็นกรรมการบอร์ดให้กับกระทรวงวัฒนธรรม เราอธิบายนงานขึ้นไป อธิบายสิ่งที่เราอยากทำในพื้นที่ โครงการพัฒนากีต งานวิจัยก็ดี ท่านช่วยเสริมต่อ และช่วยผลักดันตรงนี้ที่สำคัญ การทำงานภาคประชาสังคม ตัวคนเดียวขึ้นไปก็ไม่มีโอกาสครับ ต้องขึ้นเป็นกลุ่ม ต้องผลักดันนักวิจัยให้อยู่ในโครงสร้างกระบวนต่าง ๆ ด้วย อันนี้คิดไว้เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในโครงสร้าง คือเราพึ่งความรู้อย่างเดียวไม่ได้ ฉะนั้นเวลาทำงานจริงควรจะต้องมีกลไกเชิงโครงสร้างผู้หลักผู้ใหญ่ที่เข้าใจมุมมองสตรีนิยมในหน่วยงานต่าง ๆ รองรับ

ทีนี้พอเราเริ่มวิจัยสตรีในชุมชนมากขึ้น มันก็ไม่ใช่งานวิจัยพื้นฐาน แต่มันเริ่มเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่มีเป้าประสงค์ในการพัฒนาด้วย คือพอเห็นแล้วว่า ความเหลื่อมล้ำ ความไม่เป็นธรรม การเข้าถึงสิทธิ การถูกละเมิดสิทธิที่มีต่อสตรีเป็นอย่างไร ถามว่าแล้วความรู้เหล่านี้ จากในพื้นที่จะใช้ได้อย่างไร ต้องดูว่าแบบไหนเข้ากับบริบทและจังหวะพื้นที่ ชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มก็ไม่เหมือนกัน ก็เริ่มมีคำถามในหัว แต่ไม่ค่อยได้คุยกับใคร นอกเหนือจากอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ที่เมตตาให้ความเห็นและคำชี้แนะแก่ผมมากกว่านักวิชาการท่านอื่น แต่ในช่วง ปี 2549-2559 ก็เป็นงานวิจัยเล็ก ๆ ไม่ได้เน้นเรื่องผู้หญิงมีส่วนร่วมในวงกว้างมากนัก แต่ทำวิจัยแบบเงียบ ๆ ศึกษาไปก่อน เพราะจังหวะในงานนโยบายก็ตามในงานพัฒนาภาพรวมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน มันยังไม่ได้ ช่วงนั้นระดับจังหวัดเขาเน้นเรื่อง การจัดการตนเอง เรื่องของทรัพยากร และอีกหลายอย่าง แต่ยังไม่ใช้จังหวะของผู้หญิงที่จะเปิดพื้นที่ขึ้นมาชัด ๆ ไร่เราก็ต้องรอดูจังหวะ

จะว่าไปช่วงนี้คือการเตรียมข้อมูลและค่อย ๆ พัฒนาการเป็นแกนนำให้กับกลุ่มสตรีชาติพันธุ์ เป็นการวิจัยที่กลายเป็นการเสริมพลัง (Empowerment) ให้กับสตรีโดยที่เราไม่ได้ตั้งใจ คือพอมีงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม การที่มันวิจัยเข้ามาสัมภาษณ์ มาให้กำลังใจ การที่มีคนสนใจในเรื่องราวของเขา สตรีที่เข้ามาอยู่ในวงการเรียนรู้กับเราเขาก็มีพลัง รู้สึกว่ามีตัวตน เป็นคนมีคุณค่าความหมายนะ อย่างในรูปแบบเป็นภาพจากการที่ผมลงไปจัดโพธิ์สกรู๊ปสัมภาษณ์กลุ่มแม่เลี้ยงหรือผู้นำคนงานกับแรงงานไทใหญ่ในงานวิจัย บทบาทของสตรีและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ที่บ้านตีนธาตุ อำเภอบาย จังหัดแม่ฮ่องสอน ขอทุนจาก สสส. มาผ่านมาจากศูนย์วิจัยปัญหาสุรา คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผมก็ไม่แน่ใจว่ากรรมการ สสส. เขาอาจจะไม่ค่อยชอบหรือไม่ เท่าไหร่ เพราะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ไม่ใช่ “คนไทย” ตามทะเบียนราษฎร พอเราไปสัมภาษณ์ไปขอความรู้จากคนไร้สัญชาติแน่นอนว่ามันไม่่ง่าย เพราะมีเรื่องความไว้วางใจกันด้วย แต่พอเปิดใจกันจับเข้าคุยได้ชาว

บ้านเขาก็ดีใจนะ ผมก็มีความสุขไปด้วย

ในงานวิจัยชิ้นดังกล่าวนี้ เราพูดถึงการจัดการสุราโดยสตรีในชุมชน ซึ่งเนื่องงานเราไม่ได้วิเคราะห์ระดับแอลกอฮอล์ แต่เราศึกษาบทบาทของผู้นำสตรีหลายคนรวมถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่มีผลทำให้ชุมชนนั้นสามารถจัดการปัญหาเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เราพบว่า ที่ชุมชนบ้านตีนธาดุนั้นกลุ่มสตรีแกนนำเขาจัดควบคุมระบบการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์โดยใช้ระบบการควบคุมแรงงาน พูดง่าย ๆ คือ ในชุมชนเขามีแรงงานไทใหญ่เข้ามาอยู่อาศัย และคนงานเหล่านี้ก็ดื่มเหล้ากัน มากบ้างน้อยบ้างก็ว่ากันไป แต่การควบคุมแรงงานไทใหญ่ซึ่งไม่มีสัญชาตินั้นรัฐบาลหรือว่าพ่อหลวงกำหนด ก็ทำยากเพราะว่าอยู่ตามพื้นที่ป่าเขา ตามดอย ต้องอาศัยแม่เลี้ยงเป็นคนที่จะต้องดูแลการดื่ม การกิน การอยู่ของเขา ฉะนั้นเรื่องของการจัดการปัญหาสุราในชุมชนนี้ ต้องไปดูเรื่องของกลุ่มแรงงานในพื้นที่ด้วย โดยใช้เครือข่ายกลุ่มผู้หญิงในพื้นที่เข้าไปดูแลจัดการให้ นี่ก็เป็นตัวอย่างที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน สสส. ที่เป็นองค์กรขับเคลื่อนสุขภาพว่าต้องเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมโดยเฉพาะในเรื่องของควบคุมดูแลเรื่องของปัจจัยเสี่ยงเหล่านี้มากขึ้น อย่างน้อย งานวิจัยของเราก็เป็นตัวอย่างรูปธรรมที่เปิดประเด็นให้

ภาพที่ 2

การลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มแกนนำสตรีและแรงงานไทใหญ่ บ้านตีนธาดู อำเภอปาย

ภาพที่ 3

การประชุมทีมวิจัย โดยมีอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ให้ความเห็นในฐานะที่ปรึกษา

ภาพที่ 4

การลงพื้นที่สัมภาษณ์ประเด็น สตรีไทใหญ่กับหอยใต้ดิน
ที่บ้านสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

รูปด้านบนนี้เป็นเรื่องของการลงพื้นที่วิจัยการให้ความหมายของสตรีไทใหญ่ ต่อการเล่นหอยใต้ดินซึ่งเป็นเรื่องการพนันชายแดนที่มีมิติหญิง ชาย และชาติพันธุ์ เข้าไป สัมภาษณ์ตามบ้านครับ แล้วก็เอาข้อมูลเอางานจากพื้นที่ที่กลับเข้ามาหาหรือกับอาจารย์ ฉลาดชาย รมิตานนท์ รวมทั้งทีมวิจัยเป็นระยะ ๆ ซึ่งก็เป็นแนวคิดการวิจัยเชิงพัฒนาโดย

อิงบริบท และการให้ความหมายจากสตรีในพื้นที่ เหมือนกับผมได้ฝึกต่อยอดการเรียนรู้ไปในตัว เพราะระหว่างวิจัยนั้นก็ได้เรียนรู้จากอาจารย์เพิ่มขึ้นด้วย

นอกจากนี้ ในช่วงปี 2549-2559 นี้ ผมก็มีการสร้างกลไกสตรีเยาวชนคนรุ่นใหม่ ๆ โดยใช้ที่บ้านทำวิทยุชุมชน ให้เด็ก ๆ เยาวชนไทใหญ่ทั้งหญิงและชายเข้ามาจัดรายการวิทยุ มันก็กึ่ง ๆ งานเข้ามาอยู่ในชีวิต ใช้บ้านเป็นสตูดิโอ เป็นอีกหนึ่งพื้นที่การเรียนรู้ เราก็จะได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น คือ ผมแต่งงานมีครอบครัวมีบ้านอยู่ที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนอยู่แล้ว เลยแปลงบ้านเป็นสโมสรเยาวชน เป็นองค์กรสาธารณประโยชน์ ด้านหนึ่งเราก็อ่านหนังสือจากชุมชน ด้านหนึ่งเราก็อ่านหนังสือจากพื้นที่สโมสรเยาวชนและบ้านในชีวิตประจำวัน พยายามทำสองสิ่งนี้ไปพร้อม ๆ กัน ไม่แยกจากกัน ก็ทำอย่างนี้มาเรื่อย ๆ ครับ

ภาพที่ 5

เยาวชนหญิงไทใหญ่มาจัดรายการวิทยุชุมชนที่บ้านซึ่งตัดแปลงเป็นสโมสรเยาวชน

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2560-ปัจจุบัน เน้นนำเอางานและกระบวนการวิจัยพื้นที่ มาประยุกต์ใช้

การวิจัยและงานพัฒนาในพื้นที่แม่ฮ่องสอน โดยเฉพาะที่ผมทำโครงการในเขตอำเภอปางมะผ้าอย่างต่อเนื่องมาตลอดครับ แต่ที่ผ่านมา ประเด็นสตรียังไม่ได้ถูกมองจากฝ่ายนโยบายเท่าไรนัก พอช่วงหลัง ปี 2560 กระแสนโยบายการพัฒนาจะสนใจเรื่องสตรีเริ่มเข้ามา โดยเฉพาะจากพวกตระกูล ส. ไม่ว่าจะเป็น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เหล่านี้เป็นองค์กรที่ทำงานเชิงนโยบายด้วย ตัวชี้วัดด้านมิติเพศสภาพ (Gender) มันก็เริ่มลงมาสู่งานพื้นที่ จังหวัดนี้ งานวิจัย งานพัฒนา งานสื่อทั้งหลายที่เราเคยทำมาก่อนก็เริ่มมีจังหวะ “ปล่อยของ”

ถึงโอกาสเริ่มมา แต่ก็ต้องมาคิดครับว่า ข้อมูล กลไก ที่เราทำมา มีคำถามว่าจะเอาไปใช้ยังไง คำตอบก็ต้องต้องผนวกตัวเองเข้าไปในหน่วยงาน ฉะนั้นหน่วยงานหลาย ๆ เหล่านี้ก็เริ่มหาข้อมูล หานักวิชาการชุมชนที่ทำงานในประเด็น Gender ได้

ซึ่งเป็นจังหวะดีที่ปี 2560 จนถึงปัจจุบัน ในเขตอำเภอปางมะผ้า มีการเกิดขึ้นของโครงการโรงพยาบาลสร้างสุข เกิดกลไกคณะกรรมการคุณภาพชีวิตอำเภอ (พชอ.) ซึ่งตรงนี้เลขาฯ และตัวหลัก ๆ ที่มีอิทธิพลในการขับเคลื่อนก็คือ งานสตรีมีโอกาสดังนี้มาได้เพราะว่าสองหน่วยงานนี้เป็นกลุ่มที่เริ่มมองเห็นว่า Gender เป็นเรื่องสำคัญ เป็นหนึ่งในองค์ประกอบของปัจจัยสังคมกำหนดสุขภาพ (Social Determinants of Health : SDH) ที่กระทรวงสาธารณสุขยุคใหม่พูดถึงมากขึ้น เพียงแต่กระทรวงพูดถึง เครือข่ายสาธารณสุขระดับอำเภอ พูดถึงแล้วทีนี้จะไปต่ออย่างไร? How to ยังไง? ทางหมอ สาธารณสุข พยาบาล บางทีเขาก็ไม่ลึก เขาก็คิดไม่ออก

ภาพที่ 6

การนำเสนอประเด็นความสำคัญของงานสุขภาพสตรีชาติพันธุ์
ในที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ (พชอ.)

การที่นโยบายส่วนกลางด้าน Gender ลงมา แต่ระดับปฏิบัติหน้างานในจังหวัดอำเภอ ชุมชนเขาคิดไม่ได้ ก็กลายเป็นจังหวะที่ดี เพราะเครือข่ายเหล่านี้เขารู้จักกับเราเป็นทุนอยู่แล้วครับ เขามองชายมองขวา เอ...ใครกันที่ทำงานวิชาการในประเด็นนี้ที่พอจะเอื้อมาถึงได้บ้าง ก็หันมาทางผม

ปี 2560 ทาง พชอ.กับทางโรงพยาบาลปางมะผ้าก็เลยเริ่มดึงผมเข้าไปเป็นที่งาน แล้วก็ร่วมทำโปรเจกต์ ทำโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยได้งบประมาณ สสส. และ สข. จริง ๆ เราแนะนำโครงการ เราทำการขับเคลื่อนในเชิงแนวคิดสตรีนิยมไปพร้อมกัน อย่างเช่น เรื่องของ

การสำรวจปัญหาเรื่องของสุขภาพสตรีชาติพันธุ์ ลงพื้นที่ 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 3 เดือน ลงไปคุยทุกกลุ่ม กลุ่มแม่วัยใส กลุ่มสตรีพิการ สตรีวัยแรงงาน ผู้สูงอายุ ผู้ติดเชื้อ HIV รวบรวมเป็นฐานข้อมูล ซึ่งแต่เดิมทางโรงพยาบาลไม่มีมิติทางสังคมวัฒนธรรมเหล่านี้มากนัก เราก็ได้ทำฐานข้อมูลจุดนี้ไว้ แล้วเราก็เริ่มจัดตั้งเป็นกลไก หาดัวแทนเป็นสตรีชาติพันธุ์ในชุมชน ออภาคให้มีคนรุ่นใหม่ ที่ใช้เทคโนโลยีได้ ตรงนี้เป็นข้อมูลที่ดึงกลับมาใช้โดยมีแนวคิดสตรีนิยมและกลไกคนรุ่นใหม่ที่เป็นสตรีชาติพันธุ์ผลักดันอยู่เบื้องหลัง

ภาพที่ 7 การสำรวจปัญหาสุขภาพสตรีชาติพันธุ์สี่ชุมชนบ้านน้ำริน อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพที่ 8 การประชุมวิจัยและพัฒนาสุขภาพสตรีชาติพันธุ์ที่โรงพยาบาลปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ถึงแม้ว่าตอนเข้าสู่เวทีใหญ่ ๆ หรือเวทีติดตามประเมินโครงการที่ส่วนใหญ่ หัวโต๊ะหรือประธานเป็นผู้ชาย เราก็ค่อย ๆ พูด ค่อย ๆ กล่าวบอกข้อมูลไป ค่อย ๆ ให้น้อง ๆ สตรีชาติพันธุ์ฝึกพูด ฝึกนำเสนอ นี่เป็นการเคลื่อนไหวในเชิงยุทธศาสตร์สร้างความรู้แบบเสริมพลังซึ่งทำไปพร้อม ๆ กับการสร้างแกนนำสตรีชาติพันธุ์ (โดยไม่ทิ้งผู้ชายไว้เบื้องหลัง) ผมพบว่ามันไปได้ ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของพัฒนาการผ่านประสบการณ์และรูปธรรม เกือบยี่สิบปีในพื้นที่ชุมชนที่ผมทบทวน จำแนกแยกแยะออกแบ่งเป็นสามช่วงอย่างที่เราเห็นนะครับ

บทเรียนจากสตรีนิยมภาคชุมชนปฏิบัติการ

• บทเรียนที่ 1 : ใช้สตรีนิยมแบบทฤษฎี “สัมดำ”

ถ้าจะถามว่าผมใช้แนวคิดสตรีนิยมในการทำงานได้อย่างไร ผมคิดว่าผมได้นำแนวคิดสตรีนิยมมาใช้แบบ “สัมดำ” เรียกง่าย ๆ ว่า “ทฤษฎีสัมดำ” ละกันครับ เป็นทฤษฎีปฏิบัติการนะ แต่ก็อย่าเชื่อมาก จนกว่าจะได้ลองทำนะครับ เพราะตรงนั้นมันเป็นความรู้แฝงเร้น เป็น Tacit Knowledge มันอธิบายเป็นข้อเขียนยาก แต่ก็พยายามทำให้เห็นภาพ ก็เลยขอยกตัวอย่างสัมดำละกันครับ (คิดแล้ว น้ำลายไหล)

ผมคิดว่าไม่มีใครจะปอกกินมะละกอดิบ ๆ คือ เส้นมะละกอล้วน ๆ ถ้าจะเปรียบเส้นมะละกอดิบก็คือแนวคิดสตรีนิยมล้วน ๆ ไม่มีใครอยากกิน เราต้องใช้ส่วนผสมอย่างอื่นเข้ามาปรุงด้วยกันให้ใหม่ครับ ต้องอาศัยศาสตร์หรือศิลปะที่หลากหลายเข้ามาบูรณาการ โดยพยายามใช้ต้นทุนในพื้นที่ เขามีศิลปะอะไร มีวิธีการพูดการคุย การเล่าเรื่อง เขามีแกนนำอย่างไรเราค่อย ๆ เกี่ยวเขามาคลุกเคล้า ทำสัมดำก็ต้องคลุกเคล้า แต่การคลุกเคล้านี้ไม่ใช่ทำแบบ กระแทก ๆ แรง ๆ ชื่นกระแทกไม่ยั้งทุกอย่างก็และแหลกละเอียด อย่างนั้นมันก็กินไม่ได้ ต้องเคล้าให้เข้ากันแบบ “นัว ๆ” อันนี้เรียกว่ามีลีลา ที่นี้ พอตำเสร็จเขาก็ไม่ยกเรียกมะละกอดำ เขากลับเรียก “สัมดำ” เออ ก็แปลกดี แต่ก็โอเคนะ ทุกคนโอเค อร่อย มีคุณค่าด้วย

ผมขออนุญาตเรียกการทำงานแบบนี้ว่า แนวคิดสตรีนิยมแบบ “สัมดำ” คือไม่ต้องเรียกมะละกอดำก็ได้แต่มันมีมะละกอข้างในอยู่แล้ว ผมคิดว่า การทำงานโดยใช้แนวคิดสตรีนิยมหรือแนวคิดอะไรก็ตาม มันจะใช้ชื่ออะไรก็ได้ ไม่ยึดติด สำคัญที่ว่ามันเคลื่อนไหวที่ได้จริง สำคัญที่ว่าเราต้องขมหนอย ว่าอร่อยไหม การขมก็คือการคิดข้อมูล คือการสร้างการมีส่วนร่วม เพราะชาวบ้านบอกไม่อร่อย เผ็ดไป เปรี้ยวไป หวานไป ทำให้แนวคิดยาก ๆ เป็นเรื่องเข้าใจง่าย ๆ และมีเสน่ห์ มีรสชาติ ผมคิดว่าจุดนี้เป็นจุดที่อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ พยายามพูดให้นักศึกษาทุกคน รวมถึงตัวผมเข้าใจ ถ้าจะพูดให้เข้าใจง่าย ๆ ภาษาตนเองในระดับที่สบาย ๆ ก็จะเป็นแนวทางที่ผมคิดว่าอาจารย์ได้มอบมรดกทางความคิดตกทอดมาทาง

คนรุ่นผม ซึ่งทำให้ผมรู้สึกในช่วงหลังที่ผมทำงานโดยใช้แนวคิดสตรีนิยมนี้เป็นเรื่องสบาย ๆ มองชีวิตแบบว่าจริง ๆ อะไรก็ได้ ที่ขอให้กินได้ ปฏิบัติได้ ปรับเปลี่ยนได้ แถมยังแตกหน่อ ต่อยอดตัดแปลงไปไม่มีสิ้นสุด ถ้ามองในสัมตาก็จะมีคำอีกหลายอย่างตามมาสารพัดเมนู ไม่ว่าจะ คำปู้มำ คำป่า คำซั่ว แต่ท้ายสุดก็ยังคงมีเส้นมะละกออยู่

• บทเรียนที่ 2 “อย่าให้ความรู้ผูกติดอยู่กับผู้รู้”

บทเรียนที่สอง สิ่งที่อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ พุดให้ผมประมาณสองเดือนก่อนที่ท่านจะจากไปไม่กลับนี้ คือ การที่ผมได้ไปเยี่ยมอาจารย์ที่บ้านเพราะตอนนั้น แม่ฮ่องสอนมีข่าวเกิรวรราวเรื่องหญิงที่ถูกล่อลวงไปค้าประเวณีให้กับกลุ่มข้าราชการระดับสูงในจังหวัด หรือที่เรียกกันติดปากว่า “แก๊งค์นกฮูก” วันนั้นผมก็ได้พานักข่าวจากบางกอกโพสต์ ไปเยี่ยมคารวะอาจารย์พร้อมอยากฟังแนวคิดของนักวิชาการต่อกรณีศึกษานี้ นักข่าวก็ได้คุยกันกับท่านพอสมควร ท่านได้มาส่งที่หน้าประตูบ้านพร้อมกับบอกกับผมว่า “อย่าให้ความรู้ไปผูกติดอยู่กับผู้รู้”

“อย่าให้ความรู้ไปผูกติดอยู่กับผู้รู้”

ผมคิดว่าคำพูดของอาจารย์ประโยคนี้น่าสำคัญมาก เพราะว่ามันปรับแนวคิดจากการที่เรายึดติดตำราไปสู่การปรับใช้หรือต่อยอดทุนความรู้จากสังคมในพื้นที่ ผมพบว่าจริง ๆ แล้วเรามองว่า แนวคิดเรื่องสตรีนิยม มันมีอยู่ในตัวผู้หญิงทุกคนหรือผู้ชายทุกคนอยู่แล้ว มีอยู่ยังไง?

ตั้งแต่เกิดขึ้นมา สัมผัสถึงความอ่อนโยนของแม่ สายตาที่มองด้วยความลึกซึ้ง เรามีความรู้ (ที่ไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษร) อยู่โดยระบบอยู่แล้ว แต่เราลืมไป อาจจะถูกระงับหรือครอบงำไว้ มันมีอยู่แล้ว แต่ต้องหาจังหวะ หาพลังไปสกัดออกมา

เวลาผมไปพูดเรื่องความสำคัญของสตรี ผมมักจะพูดถึงแม่ก่อนเสมอ บ้านเรา รวมถึงสังคมชนชาติพันธุ์ในประเทศไทยทั้งหลาย ผู้ชายส่วนใหญ่ชอบพูดถึงแม่มากกว่าเมียนะ ครับ เราเริ่มด้วยการใช้สุนทรียสนทนา (Dialogue) คุยเรื่องคุณค่า ความรู้สึกดี ๆ ที่เรามีให้กับแม่ ว่าแม่ทำอะไร อยู่บ้าน ทำอะไรให้ตอนที่ลูกชายอย่างเรามีปัญหา บางครั้งมันก็อึ้งขึ้นมา สิ่งเหล่านี้คือเมล็ดพันธุ์ทางมิติเพศสภาพ แต่ละคนไม่ว่าหญิงหรือชายหรือเพศสภาพไหน ๆ มันมีเมล็ดพันธุ์อยู่ข้างใน เขาเป็นผู้รู้ “อย่าให้ความรู้ไปผูกติดอยู่กับผู้รู้” ถ้าเราจะใช้ทฤษฎีสตรีนิยม เราที่ใช้ในฐานะที่เป็นเครื่องมือหนุนเสริมไปช่วยให้เขาเป็นในแบบมนุษย์ที่สมบูรณ์มากขึ้น อาจจะไม่ใช้สมบูรณ์แบบ อย่างนั้นเป็นไปไม่ได้ ก็เอาแบบที่ชุมชนเขาพอทำได้ ค่อย ๆ ทำ ค่อย ๆ เรียนรู้กันไป ใช้เมตตาประกอบ ลดความอหังการของความเป็น “ผู้รู้” ในตัวเองลง

ฉะนั้นเราต้องหาวิธีว่าเราจะมาสอนเขายังไงให้ทฤษฎีสตรีนิยมที่มีเชื้ออยู่ในตัวเขานี้ก่อรูปขึ้นมาได้ ผมคิดว่าสำคัญ

แต่ที่เราจะหาสิ่งเหล่านี้ได้ เราต้องรู้แนวคิดที่หลากหลาย ขณะเดียวกันเราต้องอ่านใจและความรู้สึกของผู้คนที่เข้ามา มีปฏิสัมพันธ์กับเราว่า เขาชอบแนวไหน แนวไหนที่เขาอยู่แล้วชีวิตเขามีความสุข และเข้ากับบริบทของเขาได้ ให้เป็นสตรีนิยมที่เดินดิน กินได้ ในการนำแนวคิดสตรีนิยมไปสู่ปฏิบัติการชุมชนแบบชาวบ้าน ต้องเข้าใจว่าชาวบ้านมักจะเรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัวก่อน อันนี้ไม่จำเป็นต้องทำตามลำดับแบบปรียัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ บางทีก็ขึ้นจากการปฏิบัติก็ได้ พระสายปาก็ขึ้นมาสู่อันดับได้ ไม่จำเป็นต้องเรียนปรียัติธรรมก่อนก็ได้ การเปลี่ยนแปลงวิธีคิดมันขึ้นมาได้จากหลายทิศทาง ฉะนั้นบางทีผมคิดว่าในระดับของพระป่าหรือชาวบ้านหรืออื่น ๆ ก็ตาม การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ หรือ Practical Level นี้สำคัญมากเป็นบทเรียนที่สอง อาจารย์ที่ว่าอย่าไปเอาความรู้จากทฤษฎีที่อยู่ในห้อง แต่ว่าให้พยายามใช้ความรู้จากคนที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งจะเข้าใจได้ ก็ต้องให้ความสำคัญกับการเรียนรู้มาจากต้นทุนชีวิต และการทำงาน

• บทเรียนที่ 3 : การดำรงชีวิตของนักสตรีนิยมในชุมชนไม่แยกออกจากปฏิบัติการทางสังคม

บทเรียนสุดท้ายนี้สำคัญ แต่ผมสังเกตว่าไม่ค่อยมีนักวิชาการพูดถึงนะครับ คือ “ความรู้” กับ “ผู้รู้” และ “ปฏิบัติการทางความรู้” สามสิ่งนี้ มันต้องเสริมไปด้วยกัน จึงจะมีพลังขับเคลื่อนแนวคิดสตรีนิยมได้จริง อย่างเรื่องการดำรงชีวิตของนักสตรีนิยมในชุมชน ผมมานั่งคิดนอนคิดว่าที่ผ่านมาไปทำงานในแม่ฮ่องสอนได้คุยกับใครบ้าง แนวคิดผมคือไปอยู่โดดเดี่ยว ลึก ๆ เรามีคนเดียว ไม่มีใครคิดเหมือนเรา ประมาณสิบกว่าปีมานี้ ผมหาคนคุยประเด็นสตรีนิยมในแม่ฮ่องสอนด้วยแทบไม่ได้เลย เพื่อนในแวดวงบางคนถาม เอ็งไปอยู่ตรงนั้นได้ไง

ผมคิดว่าเรามีชีวิตหลายด้านที่ไม่แยกจากกัน อย่างน้อยก็สี่ด้าน คือ ชีวิตการทำงาน ชีวิตทางสังคมชีวิตส่วนตัว และชีวิตทางจิตวิญญาณ ชาวบ้านไม่ได้เชื่อเราเพราะว่าเรามีความรู้โดด ๆ อย่างเดียว แต่ชาวบ้านเชื่อเพราะเขาดูว่าเรามีวิถีชีวิต เรามีชีวิตส่วนตัวยังไง ชีวิตครอบครัวยังไง ฐานะทางเศรษฐกิจโอเคไหม ทั้งยังดูยังเล่าถึงเราทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทั้งพูดโจ่งแจ้งและนินทา ซึ่งเป็นเรื่องปกติมาก แถมยังดูว่าเราสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เขาเคารพบูชายังไง ศรัทธาศาสนาอะไร ให้อำนาจเคารพพิเศษด้วยกันกับเขาไหม เพื่อประเมินและจัดระยะความสัมพันธ์กับเรา อันนี้เป็นวิธีคิดแบบองค์กรรวมเลยนะ มองในมุมของงานพัฒนา การที่เราเป็นบุคคลที่ชาวบ้านเขามองเห็นหรืออีกนัยหนึ่งถูกสังคมตรวจสอบได้เป็นเรื่องสำคัญ ถ้าเรา

ต้องการทำงานสาธารณะ ทำงานภาคสังคมแต่เราไม่เปิดเผยตัวตน ภาษาชาวบ้านเรียกว่า “ไม่รู้หัวนอนปลายเท้า” เขาจะเชื่อถือเราได้อย่างไร นี่เป็นหลักง่าย ๆ อยู่แล้วครับ ซึ่งจะต่างจากสายวิชาการที่มีกฎเกณฑ์ค่านำหน้า ตำแหน่งทางวิชาการ และเอกสารรับรองต่าง ๆ แต่ถ้าพอเราจะทำงานโดยนำแนวคิดสตรีนิยมไปใช้เป็นส่วนหนึ่งในชุมชน คุณพร้อมที่จะถูกสังคมตรวจสอบ พร้อมทั้งจะแสดงชีวิตส่วนตัวในที่สาธารณะ คือเขาจะดูเราทั้งต่อหน้า ทั้งนินทา ทั้งพูดโจ่งแจ้ง ซึ่งเป็นเรื่องปกติมาก

ภาพที่ 9 ครอบครัวผู้เขียนในงานบวชปอยสำอาง (บวชลูกแก้ว) ลูกชายในชุมชนที่ปางมะผ้า

ภาพที่ 10 การเป็นวิทยากรบอกเล่าชีวิตครอบครัวของผู้เขียนในเวทีวันเด็กที่แม่ฮ่องสอน

การแบ่งชีวิตออกเป็นสี่มิตินี้ในระดับชุมชนก็ได้ปะที่เดียวนะครับ จริง ๆ มันก็จะใกล้เคียง ๆ กัน เอาเข้าจริง ๆ อย่างชีวิตส่วนตัว ห้องส่วนตัว พื้นที่ส่วนตัวของเราจะไม่ค่อยมี การดำรงชีวิตของนักสตรีนิยมในชุมชนหรือนักเคลื่อนไหวเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชุมชนก็ดี ไม่มีพื้นที่ส่วนตัวแบบชัดเจนหรือ Clear Cut ตรงนี้ชาวบ้านจะหาวิธีเรียนรู้สตรีนิยมรวมทั้งแนวคิดต่าง ๆ จากเราโดยอ่านชีวิตจากมิติเหล่านี้ ทั้งสี่มิตินี้เราจึงต้องเผยออกไปให้ชัดเจน ชีวิตเราแต่ละมิติของเราเป็นอย่างไรบ้าง ทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็

เรื่องส่วนตัว ชาวบ้านเขาก็อยากรู้ เดิมเป็นคนพื้นเพที่ใด ลูกเต้าเหล่าใคร มีครอบครัวไหม สามีเป็นแบบนี้ เมียเป็นอย่างไร มีกิ๊กไหม ลูกเป็นอย่างไร เรียนโรงเรียนอะไร เรียนแล้วเป็นไง เกรไทม์ เงินทองฐานะเป็นไง ไปวัดทำบุญที่ไหน ทุกอย่างมันเกี่ยวกับความไว้เนื้อเชื่อใจ ซึ่งสัมพันธ์กับการยอมรับเอาความรู้มาใช้ในการขับเคลื่อน เพราะฉะนั้น ที่สำคัญที่อยากจะเน้นในบทเรียนข้อนี้คือ การครองตัวเอง “ต้องอยู่ให้เห็น เป็นให้ดู” ทำให้เขาเห็น เขามั่นใจ ชาวบ้านถึงจะเลียนแบบหรือยอมรับเอาแนวคิดสตรีนิยมไปใช้

สุดท้าย การทำงานภาคสนามนี้ไม่ได้มีแต่ชุมชนโดด ๆ แต่มันมีหน่วยงานองค์กรร่วมด้วย เราไปทำแต่ปากชาวบ้านแล้วให้ชาวบ้านไปขยับหน่วยงานนั้นกำลังเค้าอาจจะไม่ไหว และก็สัมพันธ์ต่อการปะทะ อย่างน้อยก็ทางความคิดและความสัมพันธ์ ท้ายสุดชาวบ้านมักจะเจ็บ เราจึงต้องทำระดับหน่วยงานด้วย อันนี้ก็ต้องมีศิลปะ มีเครือข่าย ถ้ามองเรื่องของชีวิตการงานที่เป็น Public Life ทำงานแล้วก็ต้องแชร์ มันต้อง “โชว์ แชร์ เชื่อม” ทำแล้วเก็บไว้คนเดียว ชุมชนเรียนรู้เข้มแข็ง หน่วยงานราชการเอกชนเขาไม่เอาด้วย มันก็จบ ตรงนี้สำคัญมาก

เราจะเปลี่ยนจะแทรกแนวคิดสตรีนิยมเข้าไปในระบบของหน่วยงานได้อย่างไร แรกสุดเราต้องมีความเชื่อก่อนครับว่าทำได้ และต้องใช้ประกอบกับความปรารถนาดี หรือมีเมตตาด้วยนะ ต้องเรียนรู้วัฒนธรรม ธรรมเนียมราชการ เอกชน เขาอยู่กันยังไง ในแม่ฮ่องสอนนี่ ผมใช้แนวคิดเรื่องการพัฒนาของสมเด็จพระเจ้า ใช้ศาสตร์ของพระราชา ซึ่งจริง ๆ ก็มีเรื่อง Gender มีการดูแลและใส่ใจสตรีสุดแต่ทรงอยู่นะ มีอะไรบ้าง ก็พยายามถอดรหัส สกัด-เจียรนัยออกมาใช้ เพราะว่าราชการเขามีเม็ดเงินอุดหนุนเรื่องสตรีนิยมแบบนี้

ภาพที่ 11 ในเฟซบุ๊กบอกเล่าถึงการใช้พระราชจริยวัตรของสมเด็จพระเจ้า และศาสตร์ของพระราชาในการเป็นแนวคิดเบื้องหลังในการขับเคลื่อนงานสนง.ภาวะสตรีชาติพันธุ์ที่ปางมะผ้า

เราจะทำงานกับชาวบ้านก็ต้องเรียนรู้กับทางราชการด้วย ระวังอคติจากการมองราชการด้านเดียว มองชุมชนด้านเดียว เพราะทางราชการบางส่วนมันแข็ง และหลายอย่างมันคือภาพสะท้อนระบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) บางอย่างมันใช้ไม่ได้ก็จริง แต่ก็มีอำนาจบางอย่าง ที่ราชการเขามีและเรานำมาปรับใช้ในการสร้างเสริมงานพัฒนาสตรีในบางจุดได้ จะทำกับภาคราชการยังไง ภาคเอกชนยังไง ภาคชาวบ้านภาควิชาการ ภาคสื่อมวลชนยังไง ก็พยายามทำการบ้านเพิ่ม ศึกษาเพิ่ม จะทำได้เราต้องก้าวข้ามตัวตน ความยึดติดเดิม ๆ ของตัวเองให้ได้ ตรงนี้เป็นการจัดการตนเอง (Self - Management) ที่ไม่ควรจะหยุดนิ่งกับชุดความรู้และประสบการณ์เดิมๆ ที่ทำให้เราแยกส่วนและตีบตัน

หากมีโอกาส วันหน้าผมคงได้เล่าถึงบทเรียนการนำแนวคิดสตรีนิยมไปใช้กับโรงพยาบาลและชุมชนที่แม่ฮ่องสอน ในการพัฒนาระบบบริการสุขภาพที่เอื้อต่อการเข้าถึงสิทธิและให้บริการเป็นมิตรต่อสตรีชาติพันธุ์ มีการสร้างเครือข่ายสตรีทำหน้าที่ล่ามชุมชน และนักสื่อสารสุขภาวะขึ้นมาเป็นนวัตกรรมพื้นที่ และสร้างมุมมองสตรีให้แก่นำชุมชนเพศชายหลายคนสามารถขับเคลื่อนเรื่องนี้ร่วมกับสตรีได้อย่างต่อเนื่อง อันนี้เป็นโครงการที่ทำล่าสุดตั้งแต่ปี 2560 เรื่อยมาจนปัจจุบัน

ภาพที่ 12 การประชุมพัฒนาเครือข่ายสตรีชาติพันธุ์
ที่เป็นล่ามชุมชนในโรงพยาบาลปางมะผ้า

ทั้งหมดนี้ เป็นชีวิตและบทเรียนการใช้แนวคิดสตรีนิยมแบบบูรณาการในการปฏิบัติงานทางสังคมที่ไม่แยกส่วนจากการดำรงชีวิตตามวิถีต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่แบบฉบับตายตัวชะที่เดียว ไม่ใช่ “ต้นแบบ” แต่อยากให้มองว่ามันเป็นอีกหนึ่ง “รูปแบบ” ที่ผมคิดว่ามันมี

คุณค่าและสีสัน ที่จริงแล้วผมมีอะไรที่อยากเล่าสู่กันฟังมากกว่านี้ ถ้ามีเวลาก็ทักก็แท็กกัน
มานะครับที่เฟซบุ๊ก WISUT LEKSOMBUN

ท้ายสุด ต้องขอบคุณอาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ที่กรุณาให้คำแนะนำหลาย
เรื่อง ที่มีประโยชน์เหลือหลายในเวลาทำงานจริง ๆ ถึงแม้ท่านอาจจะไม่ได้เป็นนักปฏิบัติใน
ชุมชน แต่ท่านมองเห็นหลาย ๆ อย่าง ท่านมองเห็นสิ่งเหล่านี้จากคนใช้ที่บ้านท่าน ที่ท่านจะ
พูดถึงบ่อย ๆ เวลาลูกจ้างชาวกะเหรี่ยงมาทำงานที่บ้าน ท่านมองทะลุจากคนตัวเล็ก ๆ ไปถึง
ระบบใหญ่ได้ ตรงนี้เป็นจุดสำคัญที่ผมคิดว่าทำให้เรามองเห็น องค์กรรวมทั้งหมดได้ ถ้าเราเปิด
ใจมอง และเรียนรู้ให้กว้าง ไม่ต้องโคดลงไปชุมชนฝังตัวเป็นสิบ ๆ ปีอย่างใครเขาก็บรรลุได้
ทางเลือกในการพัฒนาตนเอง และขับเคลื่อนแนวคิดสตรีนิยมไม่ได้มีทางเดียว และไม่ควรถูก
จำกัดอยู่ที่ตัวของผู้รู้ เพราะฉะนั้นแล้วตอนจบ สำหรับบทความนี้ ก็ไม่ควรจะผูกขาดอยู่ที่ผู้
เขียน อยู่ที่ทุกท่านจะเลือกบันทึกลงไปเองว่าจะให้จบหรือไม่ แบบไหน อย่างไร

ขอบคุณทางศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มาครับ ที่เปิดโอกาสให้ผม
ได้ทบทวนเรื่องราวเหล่านี้และส่งต่อไปให้กับคนรุ่นหลัง ๆ ทั้งยังเป็นโอกาสที่ผมจะได้แสดง
มุทิตาจิตต่ออาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ผู้เปิดประตูให้ผมรู้จักคำว่า “สตรีนิยม” ผมคิด
ว่าท่านคงจะยิ้มที่เห็นเมล็ดพันธุ์ที่ท่านหว่านเอาไว้ เริ่มงอกงามเป็นต้นกล้าหน่อย ๆ คอยวัน
เบ่งบาน

ขอให้ทุกท่านโชคดี และมีความสุขในการเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนสังคมที่
ห่วงใยสตรีเพศ รวมถึงเพศที่หลากหลาย

สวัสดิ์ครับ

